

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffman τακτ. καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — *Κ. Τριανταφυλλόπουλος* τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — *Μιχ. Τσαμαδός*. — *Χ. Τζωρτζόπουλος* ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — *Παν. Κανελλόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Κωνσταντῖνος Τσαῦτσος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ»

1930

ΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

§ 1. Ἡ θεμελίωσις τοῦ διεθν. δικαίου καὶ ὁ ἐμπειρισμός. — § 2. Στοιχεῖα γενικῶς δικαίου καὶ πολιτείας, θετικοῦ δικαίου καὶ θετικῆς πολιτείας. — § 3. Οἱ διεθνεῖς κανόνες ὡς δίκαιον καὶ ἡ διεθνῆς κοινωνία ὡς πολιτεία. Ἡ δυνατότης θετικοῦ διεθν. δικαίου καὶ θετικῆς διεθν. πολιτείας. — § 4. Τὸ διεθνές δίκαιον μόνον ὡς δίκαιον πολιτειακόν. — § 5. Τὰ ὑποκείμενα τοῦ διεθν. δικαίου καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς δικαιολογίας καὶ δικαιοδοσίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἑτερονομίας τοῦ δικαίου. — § 6. Τὸ πανεθνές δίκαιον ὡς θεμέλιον τοῦ διεθν. δικαίου καὶ παντὸς δικαίου γενικῶς. — § 7. Ἡ θεωρία τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ τῆς πολιτείας. — § 8. Ἡ τάξις ἰσχύος τῶν κανόνων τοῦ διεθν. δικαίου καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. — § 9. Ἡ θεμελίωσις τῶν συστημάτων θετικοῦ δικαίου ἐπὶ τοῦ συστήματος τοῦ μὴ θετικοῦ διεθν. δικαίου. — § 10. Τὰ πρωτεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου ἔναντι τοῦ διεθν. δικαίου. — § 11. Ἡ λογικὴ ἀναγκαιότης τῆς θεμελιώσεως παντὸς δικαίου ἐπὶ τοῦ πρωταρχικοῦ κανόνος τοῦ διεθν. δικαίου. — § 12. Ἐξουσιαστικὸς χαρακτήρ διεθν. δικαίου. Κυριαρχία. Αὐτοπεριορισμός. *Clausula rebus sic stantibus*. Ἡ συνεπὴς ἄρνησις τοῦ διεθν. δικαίου. — § 13. Ὁ συνδυασμὸς πρωτεῖων ἐσωτερ. δικαίου καὶ διεθν. δικαίου. Ὁ ριζικὸς χωρισμὸς διεθν. καὶ ἐσωτερ. δικαίου. — § 14. Ἡ θεμελίωσις τοῦ διεθν. δικαίου ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ἐπὶ τῆς συνολικῆς βουλήσεως. Συμπέρασμα. Βιβλιογραφία.

§ 1. Ἡ ὑπαρξις ἰδίας ἐννόμου τάξεως ἐχούσης τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ρυθμίξῃ τὰς συγκρούσεις διαφόρων κοινωνιῶν δικαίου, τῶν πολιτειῶν συγκεκριμένως, κατέστη, ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῆς σχολῆς τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀντικείμενον πολλαπλῶν ἀμφισβητήσεων. Ἐκλιπούσης τῆς ἐλλόγου φύσεως ὡς ἀρχῆς πάσης κατὰ δίκαιον πράξεως τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν, καὶ περιορισθείσης τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου εἰς τὸ δίκαιον τὸ δι' ἀφρεύκτων κυρώσεων κροτοῦν, ἐτέθη εὐλόγως ἐν ἀμβολίᾳ ἡ ὑπαρξις δικαίου ἑστερημένου τῆς ἰκανότητος διαρκοῦς ἐπιβολῆς καὶ πραγματικῆς κυρώσεως. Πολὺ ὀλιγώτερον εὐλόγος εἶναι

ἡ παραδοχὴ τῆς καθαρῶς ἐμπειρικῆς ἐννοίας τοῦ κρατοῦντος δικαίου· καὶ ἡ μολαταῦτα προσπάθεια διὰ νομικῶν κατασκευῶν εὐρέσεως ἐνὸς ἐπιστηρίγματος τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐν τῇ κυρώσει τοῦ πολέμου, ἐν τῇ ὑπάρξει ἱστορικῶν παραδειγμάτων ἐφαρμογῆς τινῶν ἐκ κανόνων αὐτοῦ, δυναμένων δι' ἄλλων τόσων παραδειγμάτων νὰ ἀνατραπῶσι. Ἱστορικὸν ὑλικὸν ὑπάρχει ἐξ ἴσου διὰ νὰ ἀποδείξῃ τις τὴν ὑπαρξιν ὧς καὶ τὴν ἀνυπαρξίαν τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἐφ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς του, τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι προβληματικὸν καὶ πᾶσα ἀντίθετος προσπάθεια, εἰς τὸ ἐμπειρικὸν πεδίον κινουμένη, εἶναι κατ' ἀρχὴν ματαία.

§ 2. Προκειμένου νὰ ἐρευνηθῇ τὸ δυνατὸν τῆς θεμελιώσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου δέον νὰ ἀνατρέξῃ τις εἰς τὰ διὰ τὸ δίκαιον γενικῶς προαπαιτούμενα στοιχεῖα.

Τὸ ἄτομον ἐν τῇ πράξει ἔχει ἀκτῖνα ἐνεργείας δυναμένην νὰ περιπλακῇ πρὸς τὴν ἀκτῖνα ἐνεργείας τῶν ἄλλων ἀτόμων. Γεννᾶται ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀνάγκη ρυθμίσεως τῆς πράξεως τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων. Διιτῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τάξις τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Δύναται νὰ διανοηθῇ τις διασταυρουμένας ἐνεργείας ἀτόμων ἐν αἷς ἢ ἐλευθέρᾳ ἐνέργειᾳ αὐτοπεριορίζεται, τῆς συνειδήσεως ἐκάστου θετούσης ἐαυτῷ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἰθυνητήριον ἀρχήν, ὅποτε πᾶσα ἐκ τῶν ἔξω ἐπὶ τῶν ἀτόμων ἐνεργοῦσα τάξις περιτεύει. Ἀλλὰ μία τοιαύτη κοινωνία προϋποθέτει τὴν γνῶσιν παρὰ πάντων μιᾶς ἀπολύτου ἀρχῆς τῆς πράξεως καὶ τὴν διαρκῆ καὶ αὐτιόβουλον ὑποταγὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. Καὶ ἐνὸς ἢ παρέκκλισις θὰ καθίστα τὴν τάξιν ταύτην ἀνεπαρκῆ, διότι οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ τὸν δεσμεύσῃ πλὴν τοῦ ἑαυτοῦ του. Προϋποθέτει ὅθεν ἡ ἠθικὴ κοινωνία συνειδήσεις ἀπολύτως ἀπὸ πάσης ἐπιθυμίας ἐλευθέρως, αἷινες διιρκῶς ἐνεργοῦσι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πράξεως, τὴν ἀπολύτως δι' ὅλους ἰσχύουσαν, προϋποθέτει τὴν ἐθελουσίαν συμμόρφωσιν πρὸς τὴν ἀπολύτον αὐτὴν ἀρχήν, μίαν κοινωνίαν ἐλευθέρως ἰδεατήν, δηλαδὴ κοινωνίαν αὐτονόμως ἐνεργούντων ἀνθρώπων. Εἶναι προφανές ὅτι τοιαύτη ἀπόλυτος ἐλευθερία εἶναι ἰδέα. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ζωῇ ἡ κοινωνία ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀνθρώπους ἔχοντας μόνον τὴν δυνατότητα τῆς γνῶσεως καὶ τῆς σχετικῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἱστο-

ρική ζωὴ κινεῖται, εἰς τὸν διάμεσον κόσμον τῆς σχετικῆς ἐλευθερίας, ἐνεργοῦσα καὶ ἐν τῇ κατευθύνσει τῆς ἀπολύτου ἀρχῆς τῆς πράξεως ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως. Οὕτως ὅμως ἐπὶ ἀτελῶς ἐλευθέρων συνειδήσεων κινουμένη, δὲν δύναται γὰρ λειτουργήσῃ μὲ μόνον τὴν ὑποθέτουσαν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν ἠθικὴν ἀρχήν· ἔχει ἀνάγκην μιᾶς ἑτέρας τάξεως, ἣτις νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἀμοιβαῖον σεβασμὸν τῶν κύκλων ἐνεργείας τῶν συμβιούντων ἀτόμων. Ἡ πράξις τῆς ἐν τῇ πραγματικότητι ὑφισταμένης μὴ ἀπολύτως ἐλευθέρας βουλήσεως δὲν δύναται νὰ καθορίζηται αὐτονόμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν συνείδησιν, χρειάζεται ἑτέραν ἐκ τῶν ἔξω δυνάμεων διὰ νὰ τὴν κυβερνήσῃ. Δὲν τῆς ἀρκεῖ ἡ αὐτονομία, χρειάζεται ἑτερονομίαν· χρειάζεται μίαν τάξιν ὑπεράνω τῶν ἀτόμων ἱσταμένην καὶ διακαθοριστικῶς ἐπ' αὐτῶν ἐνεργοῦσαν.

Ἡ ἰδεατὴ ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς ἐνεργείας, δηλαδὴ τῆς πράξεως εἶναι ἡ ἐλευθερία. Τοῦτο σημαίνει πράξιν ἐνεργεῖαν δυναμένην νὰ καταλογισθῇ εἰς ὠρισμένην συνείδησιν ἀτομικὴν. Αἱ ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι ἐμφανιζόμεναι πράξεις, ὡς σχετικαὶ διαμορφώσεις, διεπόμεναι ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ὅσον τὰς συνδέει μία νοητὴ συνύφανσις, ἐν κοινὸν νόημα ἀπαρτίζουν ἰδίαν πλοκὴν χωριστὴν, ἰδίαν κοινωνικὴν ζωὴν. Εἰς τὴν πραγματικότητα μόνον σχετικαὶ διαμορφώσεις τῆς ἀπολύτου ἀρχῆς εἶναι δυναταί, μόνον σχετικὴ ἐλευθερία εἶναι δυνατὴ. Σύνολον δὲ ὠρισμένων τοιούτων σχετικῶς ἐλευθέρων πράξεων κοινὸν ἔχουσῶν νόημα καλεῖται γενικῶς κοινωνία. Τὸ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν πράξεις αἱ ὁποῖαι οὔτε τὴν ιδέαν ἐνσωματοῦν οὔτε ἀπολύτως ἀνελεύθεροι εἶναι, ἀποτελεῖ ζήτημα ἐξερχόμενον τέλεον τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος. Ἐν μόνον εἶναι ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀλληλουχία ἀναγκαῖον νὰ λεχθῇ. Ὅτι κοινωνίαι ἰδανικῶς ἐλεύθεραι δὲν ὑπάρχουν οὐδεὶς τὸ ἀμφισβητεῖ. Ὑποστηρίζεται μόνον ἡ ἀπόλυτος ὑποβολὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰς τὴν νομοτέλειαν τῆς φύσεως. Μὲ αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴν ἡ ἱστορικὴ ζωὴ καθίσταται μέρος τῆς φύσεως, ματαία δὲ εἶναι πᾶσα ρύθμισις αὐτῆς ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς φύσεως κατ' ἀνάγκην ἐπερχομένην. Ὡστε ζήτημα ἑτερονόμου κοινωνικῆς τάξεως μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν μιᾶς σχετικῆς ἐλευθερίας, μιᾶς ἐνδιαμέσου μεταξὺ φύσεως καὶ ιδέας καταστάσεως ἔχει οἰονδήποτε νόημα, ἀφοῦ καὶ ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία καὶ ἡ ἀπόλυτος αἰτιοκρατία

τὴν ἀποκλείουν. Ἡ θὰ ἀποκλείσῃ τις ἀπολύτως τὴν ἑτερονομίαν, δηλαδὴ τὸ δίκαιον ἢ θὰ δεχθῇ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην.

Ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας, ἡ ἠθικὴ ἀρχή, καθ' ὅσον ὑπάρχει ἐλευθερία, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἑτερονομίας, ἡ κοινωνικὴ τάξις, ἐφ' ὅσον ἐλλείπει ἡ ἐλευθερία, εἶναι αἱ δύο μόναι δυναταὶ καὶ συγχρόνως ἀφευκτοὶ μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δύναται τις οὕτω νὰ σκεφθῇ στιγμὰς τοῦ κοινωνικοῦ βίου διεπομένας ὑπὸ τῆς ἠθικῆς μορφῆς, ἄλλας ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς ἑτερονόμου μορφῆς, ἄλλας καὶ ὑπ' ἀμφιπέρων συγχρόνως. Τῇ καθαρῶς λογικῇ ταύτῃ διακρίσει ἐπόμενοι δυνάμεθα τὰς πράξεις τὰς ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς μορφῆς τῆς ἑτερονομίας διεπομένας νὰ ἀθροίσωμεν εἰς ἓν σύνολον κοινωνικὸν ἢ πολιτειακὸν σύνολον ἐν τῇ γενικωτέρᾳ ἐννοίᾳ. Ὁ ἠθικὸς καὶ ὁ πολιτειακὸς κοινωνικὸς κύκλος δὲν διακρίνονται χρονικῶς ἢ χωρικῶς. Ἡ αὐτὴ πράξις δύναται νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ ἠθικὴ καὶ πολιτειακὴ. Τὰ αὐτὰ ἀλλὰ καὶ διάφορα ἐξ ἄλλου ἄτομα δύνανται νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς κοινωνικοὺς κύκλους.

Κατὰ ταῦτα, πολιτεία ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ, ἀποτελεῖ ἰδίαν, ἀναγκαίαν καὶ ἀπόλυτον μορφήν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἣτις ἀπολύτως διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν κοινωνίαν, ὡς διεπομένη ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονομίας, καὶ δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς ἡ ἱστορικὴ ζωὴ ἢ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονομίας ὅπερ ταῦτό ἢ ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου διεπομένη.

Τοιαύτη ὅμως πολιτεία ἐν τῇ ἀορίστῳ γενικότητι της εἶναι μόνον κατ' ἰδέαν ὑπαρκτή. Εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἡ ὁποία, ὅπως κάθε πραγματικότης, ἔχει μίαν ἀπολύτως ὠρισμένην καὶ εἰδικὴν διαμόρφωσιν, ὑπάρχει ἀνάγκη μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως προβλεπούσης καὶ πράγματι ρυθμιζούσης τὰς εἰδικὰς περιπτώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Χρειαίεται μία συγκεκριμένη τάξις καὶ μία θετικὴ τάξις. Τοιαῦται θετικαὶ τάξεις, ἐμφανιζόμεναι ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει, δὲν δύνανται παρὰ ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης νὰ διαπιστωθοῦν. Ὅσον καὶ ἂν δύναται νὰ τὰς ἀναγάγῃ τις εἰς γενικώτερα τινὰ εἶδη παραμένουν πάντοτε ἐν τῷ κύκλῳ τῆς σχετικότητος, τῆς ἐμπειρίας. Ἀναλόγως τῆς ἀπειρομορφου πλοκῆς τῶν γεγονότων ἐμφανίζονται ὁμοιογενεῖς ἢ ἑτερογενεῖς κοινωνικαὶ τάξεις ὡς καὶ κοινωνικοὶ κύκλοι, καθόσον διὰ τὸν πραγμα-

τικόν αὐτόν ἑναρμονισμόν ἐκάστη κοινωνική τάξις δημιουργεῖ ἴδιον κοινωνικόν κύκλον καὶ ἕκαστος κοινωνικὸς κύκλος ἀπαιτεῖ ἰδίαν κοινωνικὴν τάξιν. Τοιαύτας τάξεις δημιουργοῦν αἱ ποικίλαι κοινωνικαὶ ἐθιμοτυπίαί, αἱ διάφοροι θετικαὶ θρησκείαι, ἐνδεχομένως καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἐνώσεις, κυρίως ὅμως τὰ θετικὰ δίκαια τῶν διαφόρων θετικῶν πολιτειῶν. Καὶ ναὶ μὲν, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς προηγηθείσης κατονομασίας, εἶναι δυνατὴ μία καθ' ὁμάδας κατάταξις τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἢ ἱστορικῶν κοινωνιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ κατάταξις αὕτη, ὅπως καὶ πάσα ἄλλη, δὲν ἐξαντλεῖ τὰς ἱστορικὰς δυνατότητας, εἶναι σχετικὴ καὶ ἀτελής, καθ' ὃ προῖον τῆς ἱστορικῆς πείρας.

Ὁ εἰς ἄλλην ἀλληλουχίαν ὑφ' ἡμῶν διατυπωθεὶς ὁρισμὸς τῆς θετικῆς πολιτείας καὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου περιλαμβάνει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τὰς κοινωνικὰς ομάδας αἵτινες, πλὴν ἄλλων, ἔχουν ἱκανότητα ἀπαραίτητον καὶ τὴν προφύλαξιν τῆς ομάδος πρὸς τὰ ἔξω μὲν διὰ τῆς τηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ διὰ τοῦ πολέμου, πρὸς τὰ ἔσω δὲ τὴν τήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἁρμονίας διὰ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης. Θεωροῦμεν τὰ δύο αὐτὰ χαρακτηριστικὰ, ὡς τὰ ἱστορικῶς γενικώτερον ἀνεγνωρισμένα στοιχεῖα τῆς θετικῆς πολιτείας, ὡς τὸ ἐλάχιστον ἐκεῖνο ὄριον ἱκανοτήτων ἐνεργείας, πέραν τῶν ὁποίων μία κοινωνικὴ ὁμάς, κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἱστορικὴν κρίσιν, δὲν ἀναγνωρίζεται ὡς θετικὴ πολιτεία. Εἶναι προφανῆς ἡ ἐμπειρικότης τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν. Τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ ἡ θετικὴ πολιτεία—ἐννοιαὶ ἐν διαρκεῖ ἀλληλουχίᾳ τελοῦσαι—δύνανται ἐπομένως νὰ λεχθῆ ὅτι ἔχουν σχετικὴν ἀξίαν, ἰσχύουν ἐφ' ὅσον κοινωνικῶς ἀναγνωρίζονται ὡς ἰσχύουσαι, ἐνῶ ἡ ἐννοια τῆς πολιτείας ἢ γενικὴ καὶ ἢ τῆς ἑτερονομίας, ἢν καὶ δίκαιον γενικῶς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι μορφαὶ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία χωρὶς ἑτερόνομον ρύθμισιν. Δίκαιον καὶ πολιτεία εἶναι ὅθεν ἰδέαι, ἀξίαι ἀπόλυτοι· θετικὸν δίκαιον καὶ θετικὴ πολιτεία ἀξίαι σχετικαί. Ἡ μεταβλητότης τῶν στοιχείων τοῦ θετικοῦ δικαίου δὲν ἔχει κατ' ἀκολουθίαν περιορισμόν. Θὰ ἠδυνάμεθα τὰς μελλούσας κοινωνικὰς διαμορφώσεις τὰς στερουμένας τῶν δύο ρηθέντων ὄρων τοῦ θετικοῦ δικαίου νὰ μὴ ὀνομάζωμεν πλέον θετικὸν δίκαιον, ἀλλὰ ἄλλως, ὅπως δὲν θεωροῦμεν σήμερον πολιτείας τὰς πρωτογόνους

κοινωνικὰς διαμορφώσεις. Ἐν στοιχεῖον θὰ ἔχη πάντως οἰαδήποτε κοινωνικὴ διαμόρφωσις, ἔχουσα οἰανδήποτε θετικὴν ἱστορικὴν ἀξίαν· καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἡ τελικὴ ἀναγωγὴ αὐτῆς εἰς τὴν ἀπόλυτον ἰδέαν τοῦ δικαίου, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑτερονομίας. Πᾶσα κοινωνικὴ διαμόρφωσις, ὅπωςδήποτε καὶ ἂν ὀνομάζεται, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἔχη ἐμπειρικὰ γνωρίσματα, πρέπει νὰ ἔχη τὸ νόημα τῆς ἐν τῇ συγκεκριμένῃ δεδομένῃ καταστάσει συμμορφώσεως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου, πρέπει νὰ ἀναφέρεται θετικῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου. Μόνον διότι ἀναφέρεται καὶ δὴ θετικῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου ὑπάρχει ὡς κοινωνικὴ τάξις. Τοὺς ἐμπειρικοὺς ὁρισμοὺς πολιτείας καὶ δικαίου δυνάμεθα διὰ πάντοτε εὐρυτέρων γενικεύσεων καὶ ἀφαιρέσεων νὰ συμπληρώνωμεν καὶ τροποποιῶμεν ἐπ' ἀπειρον. Τὸ μόνον ἀμετάβλητον στοιχεῖον των θὰ εἶναι ἡ ἀναφορὰ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, θὰ εἶναι τὸ νόημα, καθ' ὃ θὰ παρίστα τὸ ὀριζόμενον τὴν ὑπὸ τὰς δεδομένας πραγματικὰς συνθηκάς δυνατότητα τῆς κατὰ δίκαιον διαμορφώσεως τῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Τὸ θετικὸν δίκαιον ὅμως ὅσον εἶναι ἀπολύτως μεταβλητὸν τόσον εἶναι καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖον. Ὡς ἐρρήθη, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ κατ' ἀνάγκην ἀναφέρεται πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς καθ' ἑτερονομίαν τάξεως. Ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ὅμως αὐτῆς θὰ προκύψουν συγκεκριμέναι λύσεις, συγκεκριμένοι κανόνες πρὸς ρύθμισιν πάντοτε τῆς κοινωνικῆς τάξεως διὰ κανόνος καθυπερτέρου καὶ ἔξω τῶν ἀτόμων κειμένου, κανόνες ὀρίζοντες τὴν ἑκάστοτε ἐν τῇ εἰδικῇ περιπτώσει εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον, ποῖον σκοπὸν ἐπιδοκιμάζει τὸ δίκαιον. Καὶ αὕτη ἡ κρίσις, περὶ τῆς λογικῆς μορφῆς τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος εἰς ἄλλας ἀλληλουχίας, δημιουργεῖ ἀριθμὸν εἰδικῶν κρίσεων, εἰδικῶν κανόνων δικαίου, διεπομένων ἀνεξαιρέτως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἰς ἣν τελικῶς ἀναφέρονται. Δυνατὸν δὲ αὗται αἱ κρίσεις νὰ ἔχωσι ἀποκρυσταλλωθῆναι εἰς θετικὰς διατάξεις ἢ καὶ νὰ τὰς ἐξάγῃ ὁ κατὰ δίκαιον κρίνων ἑκάστοτε. Πάντως ὅμως ἀποτελοῦσι σύνολον εἰδικωτέρων κανόνων προερχομένων ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἱστορικῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, κανόνων ἀναγκαίων διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἑτερονόμου κοινωνικῆς τάξεως.

Διὰ τὰ εἶναι ὅμως οἱ κανόνες οὗτοι κανόνες ρυθμιστικοὶ θετικῆς πολιτείας, διὰ τὰ εἶναι θετικὸν δίκαιον, πρέπει τὰ ἀπορρέουν ἀπὸ σύστημα κανόνων τηροῦν τὰς δύο ἀπαραιτήτους κατευθύνσεις πρὸς ἃς ἐνεργεῖ ἡ θετικὴ πολιτεία καὶ δὴ πρέπει τὰ ἐνεργοῦν ἀποτελεσματικῶς, διότι πάντως γεννᾶται τὸ ζήτημα ἂν ἰσχύουν κοινωνικῶς, ὑποκειμενικῶς, ὅπως πρέπει τὰ ἰσχύει τὸ θετικὸν δίκαιον.

Ἦδη δυνάμεθα, μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην, τὰ καθορίσωμεν τὰ προαπαιτούμενα τοῦ δικαίου καὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου εἰδικώτερον. Σύνολον κοινωνικῶν πράξεων, ὡς αὐταὶ ἐπίσης ἀλλαγῶν καθωρίσθησαν, διεπομένων ὑπὸ εἰδικωτέρων κανόνων δικαίου, πάντων τούτων διεπομένων ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου ἢ ἄλλως τῆς ἰδέας τῆς ἑτερονομίας, αὐτὰ εἶναι τὰ προαπαιτούμενα τῆς ὑπάραξης τοῦ δικαίου γενικῶς. Τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ ἡ θετικὴ πολιτεία προϋποθέτουν ἐπὶ πλέον (ἐφ' ὅσον ἤθελέ τις διὰ λόγους τοῦλάχιστον σκοπιμότητος ἐμμεῖνη εἰς τὸν ἡμέτερον ὄρισμόν) σύστημα κανόνων ἀποτελεσματικῶς κατευθυνόμενον, πλὴν ἄλλων, ἀπαραιτήτως καὶ εἰς τὴν πρὸς τὰ ἔξω τοῦ κοινωνικοῦ κύκλου προφύλαξιν αὐτοῦ διὰ τῆς τηρήσεως τῆς εἰρήνης ἢ τῆς διενεργείας πολέμου καὶ τὴν πρὸς τὰ ἔσω τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως γενικῶς καὶ ἐνεχόντων τὴν δύναμιν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἡ θετικὴ πολιτεία καὶ τὸ θετικὸν δίκαιον ἓν εἶδος τῆς πολιτείας καὶ τοῦ δικαίου. Ἄλλα εἶδη αὐτῶν τῶν τελευταίων εἶναι ὅλαι αἱ ἄλλαι ἱστορικαὶ τῆς κοινωνίας διαμορφώσεις. Εἶναι ἡ κοινωνία τῆς θετικῆς θρησκείας (π. χ. ἡ καθολικὴ ἐκκλησία), αἱ διάφοροι ἐθιμοτυπικαὶ κοινωνίαι, αἱ κοινωνίαι τῆς θετικῆς ἠθικῆς.

§ 3. Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ δυνάμεθα ἤδη τὰ ἐρευνήσωμεν τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ τὴν κοινωνίαν διεθνοῦς δικαίου. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν κύκλων θετικοῦ δικαίου δημιουργοῦνται συγκρούσεις καὶ κατ' ἀκολουθίαν σχέσεις καὶ δεσμοί. Τοῦτο ἀρκεῖ διὰ τὴν ὑπαρξιν ἑτερονόμου τάξεως ρυθμιζούσης τοὺς κύκλους ἐνεργείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν θετικοῦ δικαίου καὶ πάντων τῶν εἰς τὴν διεθνήν κοινωνίαν αὐτὴν μετεχόντων, τάξεως διεπομένης ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου ἀναγκαστικῶς, μέσῳ εἰδικωτέρων κανόνων. Ὡστε ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι δίκαιον καὶ ἡ διεθνὴς κοινωνία εἶναι πολιτεία.

Ἦδη τὸ κατὰ πόσον ἔχομεν διεθνὲς θετικὸν δίκαιον καὶ διεθνῆ θετικὴν πολιτείαν, τοῦτο εἶναι καὶ πάλιν ζήτημα ἱστορικόν, ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ κατὰ πόσον ἔχει τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐμπειρικῶς ὀρισθέντα στοιχεῖα τοῦ θετικοῦ δικαίου. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑποκειμενικὴν κρίσιν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν πρόκεινται. Καὶ τοῦτο ἰσχύει ὄχι μόνον διὰ τὴν παγκόσμιον διεθνῆ κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ στενωτέρους διεθνεῖς κύκλους, ὅπως ὁ τῆς Κοινωνίας τῶν ἔθνῶν. Ἡ διατήρησις τοῦ πολέμου αἴρει τὴν ἔννοιαν μιᾶς διεθνοῦς δημοσίας τάξεως. Ἄλλα καὶ ἂν ὑπῆρχαν ἀπαγορευτικοὶ τούτου κανόνες, δὲν ἤθελον ἔχει θετικὴν ἰσχύν, ὅπερ τὸ αὐτό. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ ἡμετέρου ὀρισμοῦ τοῦ θετικοῦ δικαίου, τὸν ἐξαχθέντα ἀπὸ τὴν δυνατὴν ἐμπειρικὴν εὐρυτέραν βᾶσιν, ἀντίθετος λύσις δὲν εἶναι δυνατὴ. Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως διεθνῆς ὑπερπολιτεία θετικοῦ δικαίου, κατὰ τὸν ἡμέτερον ὀρισμόν, ὑπάρχει ὅμως κατ' ἀνάγκην διεθνῆς πολιτεία καὶ διεθνῆς τάξις διέπουσα τοὺς διαφόρους κοινωνικοὺς κύκλους καὶ δὴ τὰς εἰδικὰς κοινωνίας θετικοῦ δικαίου, αἵτινες οὕτω ὀρίζονται ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ καθίστανται τμήματα μιᾶς διεθνοῦς ὑπερπολιτείας, ὅπως καὶ τὰ διάφορα θετικὰ δίκαια γίνονται τμήματα ἑνὸς ἑνιαίου διεθνοῦς δικαίου. Τὸ δικαίωμα τοῦ θέτειν δίκαιον εἰς ὄρισμένον τμῆμα τῆς διεθνοῦς πολιτείας ἀντλεῖται ἀπὸ τὴν ὑπερπολιτείαν ταύτην καὶ οὕτω τὸ δίκαιον ἀποκτᾷ ἐνότητα συστηματικὴν διεπομένην ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἑτερονομίας. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὑφίσταται ὡς λογικὴ ἀνάγκη τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἀλλὰ οὐχὶ ὡς δίκαιον θετικόν.

§ 4. Τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι δίκαιον μιᾶς διεθνοῦς πολιτείας, εἶναι δίκαιον πολιτειακόν, οὐχὶ δίκαιον μεταξὺ πολιτειῶν. Δίκαιον μεταξὺ δύο ὄντοτήτων μὴ ὑπαγομένων εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν, ἄλλως πολιτειακὴν τάξιν δὲν εἶναι νοητόν. Μία σχέσις εἶναι κοινωνική, ὅταν ὑπεράνω δύο ὑποκειμένων, ἐν τῇ ἀνελευθερίᾳ τῆς ἐνεργείας των συγκρουομένων, ἀνακύπτει διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐλευθερίας ἢ ἀνάγκη τρίτης δυνάμεως ρυθμιζούσης τοὺς κύκλους τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Μετὰ τῆς διεθνοῦς σχέσεως εἶναι κατ' ἀνάγκην λογικὴν δεδομένη καὶ ἡ διεθνῆς ἑτερόνομος τάξις, ἥτοι ἡ διεθνῆς πολιτεία. Εἶναι κατ' ἀνάγκην ἐπομένως αἱ διεθνεῖς σχέσεις, σχέσεις ἐνδοπολι-

τειακαί τῆς διεθνοῦς πολιτείας. Καὶ ἂν ποτὲ καθίστατο τὸ διεθνὲς δίκαιον, δίκαιον θετικόν, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται τὸ διεθνὲς δίκαιον, δίκαιον ἐνδοπολιτειακόν μιᾶς θετικῆς ὑπερπολιτείας. Ἐν τούτῳ ὅμως περιπτώσει διὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τὸ δίκαιον τοῦτο θὰ ἔχανεν τὴν σημερινὴν ἔννοιάν του, θὰ ἦτο δίκαιον ὅμοιον πρὸς τὰ δίκαια τῶν κατὰ μέρος πολιτειῶν, μὲ εὐρύτεραν μόνον δικαιοδοσίαν. Ἡ σχέση του θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν τοπικῶν δικαίων ἐνὸς ὁμοσπονδιακοῦ κράτους πρὸς τὸ δίκαιον τῆς ὁμοσπονδίας.

§ 5. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ταυτίζεται τὸ διεθνὲς δίκαιον πρὸς τὰ λοιπὰ ἐνδοπολιτειακὰ δίκαια. Ἐπίσης ταυτίζεται ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, τοῦ διεθνοῦς δικαίου τηροῦντος ἀπλῶς τὴν εὐρύτεραν δικαιοδοσίαν του. Οὐδεμία ἄλλη ἀπόλυτος διάκρισις ὑπάρχει μεταξὺ διεθνοῦς δικαίου καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἐνδοπολιτειακοῦ δικαίου. Ὑπάρχουν μόνον διαφοραὶ, ἐμπειρικῶς διαπιστούμεναι, σημαντικωτέρα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀφορῶσα τὰ ὑποκείμενα τῶν διαφόρων δικαίων.

Συνήθως ὁ ὁρισμὸς τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἔχει ὡς βάσιν τὴν διάκρισιν ταύτην, θεωρῶν ὡς ἀντικείμενον αὐτοῦ τὰς μεταξὺ τῶν πολιτειῶν σχέσεις, ἢ τὰς μεταξὺ τῶν πολιτειῶν καὶ ἄλλων τινῶν πολιτειακῶν διαμορφώσεων (τῆς κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν διεθνῶν ποταμῶν, τοῦ Πάπα κλπ.). Ἐκ τῆς θεμελιώσεως δὲ ταύτης τοῦ ὁρισμοῦ ἐπὶ τιαύτης ἐμπειρικῆς βάσεως συμβαίνει εὐθὺς ὡς δυνάμει θετικῶν διατάξεων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, καταστῆ ὑποκείμενον αὐτοῦ νέον πολιτειακὸν συγκρότημα, νὰ τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ ὁ κρατῶν ὁρισμὸς τοῦ διεθν. δικαίου ἢ νὰ καταβάλλονται προσπάθειαι ὅπως διὰ νομικῶν κατασκευῶν ὑπαχθῆ ἢ νέα μορφή εἰς τὸν παλαιὸν ὁρισμόν. Οὕτως ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν καὶ ὅτι οἱ ἐμπόλεμοι ἐπαναστάται καὶ ἀντεπαναστάται ἔχουν χαρακτῆρα πολιτειακόν. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὑποκείμενον τοῦ διεθν. δικαίου κάτι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πολιτεία.

Ἄλλ' ὑποκείμενα διεθνοῦς δικαίου οὐδαμόθεν, οὔτε ἐκ τῶν τεθειμένων διατάξεων, οὔτε ἐκ τοῦ ὅλου πνεύματος τοῦ συστήματος τοῦ διεθν. δικαίου προκύπτει, ὅτι εἶναι μόνον αἱ πολιτεῖαι. Τὰ ἴδιον

τοῦτο τὸ δίκαιον εἶναι μόνον ἀρμόδιον νὰ ρυθμίζῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ κύκλου τὸν ὁποῖον θέλει νὰ διέπῃ καὶ ἐκ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ τούτου τοῦ δικαίου θὰ μάθωμεν ποῖα εἶναι τὰ ἐκάστοτε ὑποκείμενα τοῦ διεθν. δικαίου, στοιχεῖον ἄλλωστε ἀπολύτως μεταβλητόν, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἰσχυουσῶν διατάξεων.

Ὡς ἤδη ἐξηγήθη, ἡ ἑτερόνομος τάξις ἐν τῇ ἀναφορᾷ πρὸς αὐτὴν τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, γεννᾷ εἰδικωτέρας κοινωνικὰς ἐπιταγὰς, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν ἐν τῇ εἰδικῇ περιπτώσει ρύθμισιν συμφώνως πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου τῶν ἐμφανιζομένων καταστάσεων. Ἡ ἀναφορὰ τούτων πρὸς τὴν ἑτερόνομον ἀρχὴν γεννᾷ τὴν κρίσιν ὅτι εἰς τὴν δεδομένην περίστασιν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δέον νὰ γίνῃ ἵνα ἡ πραγματικὴ κατάστασις εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου. Εἴτε γραπτὰ (εἰς νόμους καὶ διεθν. συμβάσεις) εἴτε ἀγραφοὶ (ἔθιμα, νομοθετικὰ κενά), εἴτε τεθειμένοι (νόμοι, ἔθιμα), εἴτε δημιουργούμενοι ὑπὸ τοῦ ἐρμηνευτοῦ τοῦ δικαίου (πλήρωσις νομοθετικῶν κενῶν, ἀναλογίαι), αἱ διατάξεις αὗται ἀποτελοῦσι τελεολογικὴν ἐνότητα ἧς συστηματικὴ βάση εἶναι πάντοτε ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου καὶ ἧς στοιχεῖα εἶναι πάντοτε αἱ τεθειμένοι διατάξεις. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν βάση τὸ ζήτημα εἶναι ἐπαρκῶς διηυκρινισμένον, ὡς πρὸς δὲ τὴν θέσιν τῶν τεθειμένων διατάξεων, δέον κατὰ παρέκβασιν νὰ σημειωθῶσι τὰ ἀκόλουθα.

Εἰς πᾶν δεοντολογικὸν πρόβλημα δύο εἶναι αἱ δυνατὰ λύσεις ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἐκφέρει τὸ κρίνον ὑποκείμενον καὶ ἐκείνη τὴν ὁποίαν τὸ κρίνον ὑποκείμενον εὕρισκει ἐτοιμὴν ἐν τῷ συστήματι τοῦ τεθειμένου δικαίου, διότι ὅλαι αἱ εἰδικαὶ διατάξεις δὲν εἶναι παρὰ κρίσεις ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ ἀναφερόμεναι εἰς ὀμάδας συνήθως συγκεκριμένων περιπτώσεων, ἃς ὁ νομοθέτης κατέγνωσε καὶ θέλει νὰ ρυθμίσῃ. Ἐὰν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος αἱ κρίσεις αὗται διίστανται, τότε θὰ ἰσχύσῃ ἡ κρίσις τοῦ νομοθέτου, δηλαδή ἡ τεθειμένη διάταξις, καὶ οὐχὶ ἡ ἔστω καὶ ὀρθὴ ὑποκειμενικὴ κρίσις τοῦ ἐρμηνευτοῦ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ἐμφυῆς εἰς τὴν ἑτερόνομον λειτουργίαν τοῦ δικαίου. Τὸ δίκαιον δὲν ρυθμίζει μόνον κατὰ περιεχόμενον τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ καθορίζει καὶ τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τάξιν τῶν ἐξαγόντων ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου τὰς εἰδικώ-

τέρας διατάξεις. Καὶ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ δικαίου ἔγκειται ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ, ἀπορρέει ἀμέσως ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐννόμου τάξεως. Ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἑτερονόμου τάξεως ὑπάρχει ἀνάγκη θεσπίσεως διατάξεων εἰδικωτέρων, ὑπερισχυουσῶν τῆς βουλήσεως τῶν ἀτόμων, ἀνακύπτει ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ρυθμίσεως καὶ τῆς τάξεως τῶν μελλόντων νὰ θεσπίσῃ καὶ διατυπώσῃ τὰς διατάξεις ταύτας. Ποία ἡ τάξις, ἡ σειρά αὕτη, τοῦτο εἶναι γνωστόν. Ὑπομιμνήσκειται μόνον ὅτι αὕτη εἶναι εἰδικῶς ἡ τάξις ἣτις θραύεται ἐν περιπτώσει ἀνατροπῆς τῆς τεθειμένης ἐξουσίας. Πάντως δίκαιον δὲν εἶναι νοητὸν ἄνευ τῆς ρυθμίσεως τῆς δικαιολόγου ἀρμοδιότητος τῶν κατὰ δίκαιον ἐνεργούντων. Βεβαίως τὴν τοιαύτην τάξιν δὲν δύναται νὰ τὴν θεμελιώσῃ τεθειμένη διάταξις, διότι θὰ ὑπέκειτο ἀκριβῶς καὶ αὕτη εἰς τὴν ἰδίαν διαμφισβήτησιν, ἀλλὰ μόνον διάταξις ὑποτιθεμένη εἰς πᾶσαν νομοθεσίαν καὶ ὀρίζουσα τὴν ἀνωτάτην δικαιολόγον ἀρμοδιότητα. Πῶς εἰδικώτερον πραγματοποιεῖται ἡ διαδοχικὴ γένεσις τοῦ δικαίου, πῶς ὀρίζεται ἡ τάξις τῶν ἀρμοδιοτήτων, τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐκτεθῇ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀλληλουχίᾳ. Ἀρκεῖ νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἐμφυῆς εἰς τὴν ἑτερονομίαν ἀνάγκη ὑπάρξεως ἐνὸς «δέοντος» διακαθοριστικοῦ τῆς τάξεως τῶν δικαιοδοσιῶν τῶν κατὰ δίκαιον ἐνεργούντων. Ἡ τάξις αὕτη δέχεται τὴν τεθειμένην νομοθετικὴν ἐργασίαν, τὴν τεθειμένην διάταξιν ὡς ἀκλόνητον σταθερὸν σημεῖον ἐνὸς συστήματος δικαίου καὶ τοῦτο ἰσχύει καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Δεδομένου ἤδη ὅτι αἱ τεθειμέναι διατάξεις ἢ ἀκριβέστερον καὶ γενικώτερον αἱ κατὰ δικαιοδοσίαν ἀνώτεραι ἐπικρατοῦν πάντων τῶν ἄλλων, μεταξὺ δὲ τῶν ὑπολοίπων ὑπάρχουν ἐπίσης διαβαθμίσεις δικαιοδοσίας, σχηματίζεται ἐν σύστημα δικαίου, οὔτινος αἱ στενώτεραι διατάξεις ἀποτελοῦν εἰδίκευσιν, ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει πραγματοποιήσιν, μιᾶς γενικωτέρας διατάξεως. Τὸ δὲ σύστημα τοῦτο εἶναι τελεολογικῶς ὠκοδομημένον, διότι τῆς μιᾶς διατάξεως τὸ νόημα σκοποῖ τὴν πραγματοποίησιν τῆς γενικωτέρας, ἧς ἀποτελεῖ εἰδικωτέραν διατύπωσιν. Ταῦτα ἰσχύουν καὶ διὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον. Ἄνευ ξυρτήτως τοῦ ἂν ἡ διεθνῆς κοινωνία ἔχει χαρακτηῖρα θετικῆς πολιτείας, ὡς αὕτη προηγουμένως ὠρίσθη, καὶ ἂν αἱ διατάξεις τοῦ

διεθν. δικαίου είναι διατάξεις θετικοῦ δικαίου, δηλαδή ἔχουν ιστορικήν πραγματικότητα, μέ βάσιν τὰς τεθειμένας διατάξεις αὐτοῦ ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑτερονομίας, δηλαδή τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, σχηματίζεται καὶ διὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον σύστημα τελεολογικῶς ὀγκοδομημένον, ὡς τοῦτο ἄλλαχοῦ διεξοδικώτερον ἐξεθέσαμεν ὁμιλοῦντες περὶ δικαίου γενικῶς.

Μετὰ τὰ λεχθέντα, τὸ ἀρχικῶς τεθὲν πρόβλημα τῶν ὑποκειμένων τοῦ διεθν. δικαίου προσλαμβάνει τὴν ἀπλήν του μορφήν. Τὸ σύστημα τοῦ διεθν. δικαίου, τὸ σύνολον τῶν τεθειμένων διατάξεων, καὶ μόνον τοῦτο, ὁρίζει ἐκάστοτε τὰ εἰς αὐτὸ ὑπαγόμενα πρόσωπα, ὅπως κάθε ἐνδοπολιτειακὸν δίκαιον ἄνευ ἀμφισβητήσεως πράττει τοῦτο· θὰ ἔπρεπε δὲ ὁ ὁρισμὸς τοῦ διεθν. δικαίου, ἐφ' ὅσον θὰ ἐστηρίζετο εἰς τὸ ἰδιάζον τῶν ὑποκειμένων αὐτῶ, νὰ ἀναφέρη ὡς τοιαῦτα ὑποκείμενα διεθν. δικαίου τὰ ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν τεθειμένων διατάξεων ὀριζόμενα. Ἐὰν λ. χ. τὸ διεθν. δίκαιον ρυθμίζει μόνον σχέσεις πολιτειῶν καὶ οὐχὶ μόνον πολιτειῶν καὶ φυσικῶν προσώπων, λόγῳ τοῦ δικαιώματος προσφυγῆς αὐτῶν εἰς τὰ διεθνή δικαστήρια, τοῦτο εἶναι ζήτημα ἑρμηνείας θετικῶν διατάξεων, εἰς ἣν καὶ δὲν εἰσερχόμεθα, ἀρκούμενοι εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ὀρθὴν θέσιν τοῦ προβλήματος, διὰ τῆς λύσεως τῶν ζητημάτων τῆς συστηματικῆς τοῦ διεθν. δικαίου.

Τοιοιουτρόπως καὶ ἡ κατὰ τὰ ὑποκείμενα διάκρισις τοῦ διεθν. δικαίου εἶναι ἀπλῶς ἐμπειρικῶς δυνατὴ, διότι θὰ ἠδυνάμεθα κάλλιστα νὰ φαντασθῶμεν στιγμὴν καθ' ἣν τὰ ὑποκείμενα αὐτοῦ θὰ ἦσαν τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν δικαίων.

§ 6. Εἰς μίαν μόνον ἐκδοχὴν εἶναι δυνατὸν τὸ διεθν. δίκαιον νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὰ λοιπὰ συστήματα δικαίου καὶ τοῦτο συμβαίνει ὅτε τὸ διεθν. δίκαιον ταυτισθῇ μὲ τὸν εὐρύτετον κύκλον δικαίου καὶ συνεπῶς μὲ τὴν ἀνωτάτην τάξιν αὐτοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ λοιπαὶ ἀποτελοῦν εἰδίκευσιν καὶ ἐσωτερικὸν δίκαιον· ὅτε τὸ διεθν. δίκαιον καταστῆ πανεθνὲς δίκαιον. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν ἐκφράζεται τὸ ἀπεριόριστον τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου, ἡ διαρκῆς αὐτοῦ προέκτασις ἐφ' ὅλων τῶν κοινωνιῶν. Τὸ διεθν. δίκαιον, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὰς τεθειμένας αὐτοῦ διατάξεις, δὲν ἔχει τὸν χαρακτήρα αὐτόν, περιορίζεται ἐντὸς ὀρισμένου κύκλου κοινωνιῶν

δικαίου καὶ αὐτὰς διέπει. Ὡστε ἐνῶ αἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ὑποκειμένων τοῦ διεθν. δικαίου πρέπει, λόγω τῆς ἀρχῆς τῆς διαδοχικῆς ἁρμοδιότητος ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ δικαίου, νὰ ρυθμίζονται, οὐχὶ κατὰ τὴν ἰδίαν κρίσιν ἐκάστου, ἀλλὰ κατὰ τὸ σύστημα τὸ προκῦπτον ἐκ τῶν θετικῶν διατάξεων, συμπληρούμενον, ἀλλ' οὐχὶ διορθούμενον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, ἀντιθέτως εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ κοινωνιῶν μὴ ὑπαγομένων ἀμφοτέρων εἰς τὴν διεθνῆ κοινωνίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυρίως πολιτειῶν, ἐλλείπει τεθειμένων διατάξεων, δέον καὶ ἰσχύση ὡς δίκαιον, ἢ ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἐκάστοτε ἐμφανιζομένου ζητήματος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑτερονομίας προκύπτουσα ὀρθὴ κρίσις. Τὸ πανεθνὲς δίκαιον δὲν εἶναι παρὰ ἢ διάφορος διατύπωσις τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονόμου τάξεως, ὅπως αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τὰς μεταξύ κοινωνιῶν δικαίου σχέσεις καὶ ὡς τοιαύτη ἰσχύει ἀπολύτως ἐφ' ὅλων τῶν κοινωνιῶν, ὡς ἡ ὑψηλότερα μορφή τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἡ εἰς ὠρισμένους κανόνας ὁμως διατύπωσις αὐτῆς, γίνεται ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε κριτοῦ μόνον ὅταν αὕτη δὲν ἔχει ἤδη συντελεσθῆ διὰ τῆς θεσπίσεως κανόνων ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς ἐξουσίας.

Ἐπὶ τοῦ ἀπεριορίστου τούτου δικαίου στηρίζεται πᾶν περιορισμένον δίκαιον· δι' αὐτοῦ τίθεται καὶ δικαιολογεῖται ὁ περιορισμὸς του. Ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀποκρουστέα ἐν τῇ ἑτερονόμῳ τάξει γενικῶς, διότι ἑτερόνομος τάξις σημαίνει περιορισμὸν προερχόμενον ἀπὸ τρίτην δύναμιν ἐκτὸς τινος κειμένην. Ὁ αὐτοπεριορισμὸς εἶναι μόνον ἠθικὸς καὶ μόνον ἠθικᾶς συνεπείας ἐπίγεται.

§ 7. Ὅταν γίνεται λόγος περὶ αὐτοπεριορισμοῦ τῆς πολιτείας, παρορᾶται ὁ ἐσωτερικὸς διχασμὸς μεταξύ τοῦ ἐξουσιάζοντος πολιτειακοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ ἀληθῶς γνήσιον πολιτειακὸν στοιχεῖον, τὸ ἐνσαρκῶνον τὴν ἑτερόνομον τάξιν καὶ τοῦ ἐξουσιαζομένου πολιτειακοῦ στοιχείου, ὅπερ οὕτως αὐτοτελῶς ἐνεργοῦν ἐξέρχεται τοῦ κύκλου τοῦ πολιτειακοῦ καὶ ἐμφανίζεται ὡς τρίτον, ἔναντι αὐτῆς καὶ τοῦ δικαίου αὐτῆς, πρόσωπον. Ὅ,τι οἱ Ῥωμαῖοι ἔπραξαν διὰ τὸ τὸ *fiscus* καὶ τὸ *aerarium*, τοῦτο δέον νὰ γίνεται εἰς πᾶσαν περίπτωση ὅπου ὑπάρχει δῆθεν νομικὸς αὐτοπεριορισμὸς. Ὅταν κανεῖς

εἰς ἓνα πολιτειακὸν ὄργανισμὸν ἀνεύρη τὸ κέντρον τῆς ζωῆς, ὅπερ ἄλλωστε καὶ διαρκῶς μετατίθεται, θα ἴδῃ ὅτι τοῦτο μόνον ὀρίζει ἢ ὀρίζεται ἔξωθεν, ἀλλὰ οὐδέποτε αὐτοπεριορίζεται. Οὕτως ὅλαι αἱ περιορισμέναι κοινωνίαι ἀναπαύονται τελικῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας μιᾶς ἀπεριορίστου κοινωνίας δικαίου. Καὶ τοῦτο ἰσχύει τόσον διὰ τὴν σχέσιν τοῦ πινεθνοῦς καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὅσον καὶ διὰ τὴν σχέσιν τοῦ διεθνοῦς καὶ τῶν λοιπῶν ἐσωτερικῶν δικαίων.

Ἡ σφαιρα τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων μιᾶς πολιτείας, δηλαδὴ ἡ σφαιρα τῆς ἐλευθέρως τῆς ἐνεργείας, κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ κινεῖται ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας πολιτείας καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἀρμονία αὕτη ἔχει βάσιν, οὐχὶ τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ τὸ δίκαιον, κατ' ἀνάγκην ἐπίσης πρέπει τρίτη τις δύναμις νὰ ρυθμίζῃ τὴν κίνησιν τῶν πολιτειῶν, τὴν ἔκτασιν τῆς κατὰ δίκαιον ἐνεργείας αὐτῶν. Δύναται εὐλόγως νὰ τονισθῇ ὅτι, ἱστορικῶς ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος, ἡ θέσπισις τῶν διατάξεων ἐνὸς τοιούτου ὑπερπολιτειακοῦ δικαίου προέρχεται ἀπὸ τὴν βούλησιν τῶν πολιτειῶν (Trierpel). Ἄλλ' ἡ τοιαύτη παρατήρησις δὲν μεταβάλλει τὸ γεγονὸς ὅτι αὕτη ἡ ὀποθειδήποτε ἱστορικῶς προελθοῦσα ἔννομος τάξις ἐξουσιάζει τῶν εἰδικωτέρων ἐννόμων τάξεων, ρυθμίζει τὰ ὅρια αὐτῶν καὶ λογικῶς δέον νὰ κατισχύουν αἱ διατάξεις αὐτῆς, ἐν ἣ περιπτώσει ἀντιτίθενται πρὸς τὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, ἐφ' ὅσον ἀπονεύωμεν εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον τὸν χαρακτῆρα τῆς θετικότητος. Ἐὰν τοῦτο δὲν συμβαίνει, εἰάν δηλαδὴ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἢ ὠρισμέναι διατάξεις αὐτοῦ δὲν ἔχουν κοινωνικὴν ἰσχύν, τότε δυνάμει αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς θετικότητος, καθ' ἣν τὸ δίκαιον τὸ ἐφαρμοστέον εἶναι τὸ ἔχον ἱστορικὴν πραγματικὴν ἰσχύν, δέον νὰ κατισχύσῃ τὸ κοινωνικῶς ἀνεγνωρισμένον δίκαιον καὶ ὁ ἐρμηνευτῆς τοῦ δικαίου θὰ παραμερίσῃ ὠρισμένας διατάξεις τοῦ διεθν. δικαίου, τεθειμένας μὲν συμβατικῶς ἢ ἄλλως, ἀλλὰ μὴ ἀνεγνωρισμένας ὡς ἰσχυούσας ἐν ὠρισμένῃ κοινωνίᾳ. Τοῦτο ἄγει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἐν τῇ πράξει ἀνατροπὴν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Δὲν πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα κατὰ πόσον ἐν τῇ πράξει τὸ διεθν. δίκαιον ἐφαρμόζεται ὡς ἀδιαίρετον σύστημα δικαίου. Θεωρητικῶς πάντως δὲν διαφέρει ἢ κατάστασις ἀπὸ τὴν συνήθως ἐν μιᾷ πολιτείᾳ ὑφισταμένην.

Καὶ ἐκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι θετικόν, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζεται, ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κρατῆ, ἄλλως μεταβάλλεται ἢ ἀνατρέπεται. Τὶ διάφορον ποιοτικῶς, οὐχὶ ποσοτικῶς, συμβαίνει εἰς τὴν διεθνή κοινωνίαν; Τὶ ἄλλο σημαίνει θετικότης τοῦ δικαίου, παρὰ τὸ ὅτι αἱ θετικαὶ διατάξεις ἐνὸς ἐσωτερικοῦ δικαίου θὰ κατισχύσουν τῶν μὴ θετικῶν διατάξεων τοῦ διεθνοῦς δικαίου; Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο οὐδεμία λογικὴ διάκρισις εἶναι δυνατὴ μεταξύ διεθνοῦς καὶ ἐσωτερικοῦ δικαίου.

§ 9. Ἄς ὑποθέσωμεν ἤδη, πρὸς πληρεστέραν πάντοτε κατανοήσιν τῆς σχέσεως τῶν δύο τούτων δικαίων, ὅτι οὐδεμία διάταξις τοῦ διεθν. δικαίου δὲν ἔχει ἱστορικὴν ἢ κοινωνικὴν ἰσχύν· πῶς τότε ἀναπαύεται πᾶν ἐσωτερικὸν δίκαιον ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς;

Ἐὰν ἡ ἀρχὴ τῆς θετικότητος τοῦ δικαίου θέτει τὸ ζήτημα, ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδανικότητος τοῦ δικαίου τὸ λύει. Σύστημα μόνον τεθειμένων διατάξεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ ἐὰν ἀκόμη τὸ ὑπόθεσις τις πλήρες, ἢ γενικωτάτη αὐτοῦ θετικὴ διάταξις ἢ θὰ στηριχθῆ ἐπὶ τοῦ συστήματος τοῦ θετικοῦ διεθν. δικαίου, ὅποτε τὸ αὐτὸ ζήτημα ἀπλῶς μετατίθεται εἰς τὸν κύκλον τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἢ τελικῶς θὰ στηριχθῆ εἰς τὸ δέον παντὸς ἐτέρου δέοντος, εἰς μίαν ἐπιταγὴν ἣτις ὑποτίθεται κατὰ λόγον ἰσχύουσα πρὸ πάσης θέσεως. Τοῦτο ἔχει καὶ εἰς ἄλλην ἀλληλουχίαν ἤδη ἀναπτυχθῆ. Ἄλλὰ εἰδικώτερον ἐν σχέσει πρὸς τὸ διεθνὲς δίκαιον πρέπει νὰ τονισθῆ ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος αὐτὸς πρωταρχικὸς κανὼν παντὸς συστήματος θετικοῦ δικαίου ἔχει τὴν ἰκανότητα τοῦ ὀρίζειν τὴν ἔκτασιν τῆς ἰσχύος τῶν εἰς αὐτὸν ὑπαγομένων θετικῶν διατάξεων. Ἄλλὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τὸν καθιστᾷ συγχρόνως καὶ κανόνα διεθνοῦς δικαίου, κανόνα ρυθμίζοντα τὰς σχέσεις διαφόρων κοινωνιῶν δικαίου. Διότι ὁ περιορισμὸς τῆς ἐνεργείας μιᾶς πολιτείας, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ λόγου, ἀλλὰ μόνον καθ' ὅσον ὁ περιορισμὸς οὗτος ἐναρμονίζει τὰς σφαίρας ἐνεργείας διαφόρων πολιτειῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προκύπτει ἀκριβῶς διὰ τῶν ἀμοιβαίων αὐτῶν περιορισμῶν μείζων ἐλευθερία εἰς ἀπάσας τὰς πολιτείας, ἀναλόγως τῆς ἐνεργητικῆς δυνάμεως αὐτῶν. Τὴν ἀληθῆ ταύτην ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν διὰ τὰ ἄτομα καὶ διὰ τὰς πολιτείας ἐπιδιώκει ἡ ἠθικὴ διὰ τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ τοῦ αὐτόνό-

μου συνειδότης και τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἑτερονόμως διεπομένου κοινωνικοῦ συνόλου, ἐξυπηρετεῖ και τὸ διεθνὲς δίκαιον περιορίζον τὰ καθ' ἕκαστον δίκαια. Ὡς ὑποθετικὴ θεμελιώδης ἀρχὴ τῶν καθ' ἕκαστον δικαίων ἐμφανίζεται αὐτὸς οὗτος ὁ διὰ τοῦ διεθνοῦς δικαίου συντελούμενος περιορισμός. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι και τὸ θετικόν, ἀλλὰ ἐξ ἴσου και τὸ μὴ θετικὸν διεθνὲς δίκαιον ἀποτελεῖ τὸ κατὰ λόγον ἀναγκαῖον θεμέλιον παντὸς ἐσωτερικοῦ δικαίου.

Ὑπάρχει μεταξὺ διεθνοῦς και ἐσωτερικοῦ δικαίου ἀναγκαίως ἀρρηκτος ἐνότης και πᾶς δυαδισμός και χωρισμός αὐτῶν δέον νὰ ἀποκρουσθῆ. Ἐν τῇ ἀρρήκτῳ ταύτῃ ἐνότητι τῶν δικαίων ἔχει τὸ διεθνὲς δίκαιον κατ' ἀνάγκην τὰ πρωτεῖα, εἴτε ἔχει, εἴτε δὲν ἔχει τὸν χαρακτῆρα τοῦ θετικοῦ δικαίου.

§ 10. Ὑπεστηρίχθη ἐν τούτοις ὅτι και ἡ ἀντίστροφος ἐκδοχὴ εἶναι ἐξ ἴσου λογικῶς βάσιμος και μόνον διὰ πολιτικούς λόγους εἶναι προκριτέα ἢ ἡμετέρα (Kelsen). Συγκεκριμένως λέγεται ὅτι δύναται αἱ διατάξεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὡς και αἱ διατάξεις πάντων τῶν ἐπιλοίπων θετικῶν δικαίων νὰ θεωρηθῶσι ὡς κατ' ἐντολήν, κατ' ἔκταξιν τῆς μιᾶς και μόνης πολιτείας θεσπισθεῖσαι. Οὕτω νοούμενον εἶναι παραδείγματος χάριν τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον ἀπεριόριστον κατ' ἰσχὺν και τοῦτο ἀνέθεσε εἰς ἄλλα μὲν ὄργανα διεθνῆ (ὀμάδα πολιτειῶν κλπ.) τὴν θέσιν κανόνων ρυθμιζόντων τὰς σχέσεις ὠρισμένων κύκλων μεταξὺ των, εἰς ἕτερα δὲ (τὰ ὄργανα τῶν ἄλλων πολιτειῶν) τὴν θέσπισιν κανόνων διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν ὠρισμένων κοινωνικῶν κύκλων (τῶν ἄλλων πολιτειῶν). Οὕτω ὅλα τὰ δίκαια ἀποτελοῦσι τμήματα ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ συστήματος δικαίου, τὸ ὁποῖον ὁμως φαίνεται ἢ μᾶλλον, κατὰ τὴν πρόθεσιν τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς δοξασίας ταύτης, εἶναι μία εἰδικὴ πολιτεία, ἐκείνη ἣτις ἐκάστοτε λαμβάνεται ὡς βᾶσις ἐρεῦνης και λογίζεται ὡς μόνη κυρίαρχος. Ἐπ' αὐτῆς τῆς λογικῶς ὀρθῆς κατασκευῆς στηρίζεται τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐνσωματώσῃ πάντα κανόνα δικαίου. Τίθεται ἤδη τὸ ἐρώτημα: ὁ κανὼν τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου ὁ ὁποῖος λέγει, τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι διεθνὲς δίκαιον και ἐκεῖνο πρέπει νὰ ἰσχύῃ ὡς δίκαιον εἰς τοὺς διαφόρους ἄλλους κοινωνικούς

κύκλους, τί φύσεως κανῶν εἶναι ; Εἶναι πράγματι κανῶν ἐσωτερικοῦ δικαίου ; καὶ τίνος ; Εἷς τοιοῦτος κανὼν ἐκμηδενίζει τὴν πολλαπλότητα τῶν πολιτειῶν. Αἱ διάφοροι πολιτεῖαι καθίστανται κοινωνικοὶ κύκλοι μὲ παραλλαγὰς δικαίου μὲν, ἀλλ' ἀνήκοντες εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολιτείαν ἣτις ὁρίζει τὸ δίκαιον αὐτῶν. Ἐπομένως διὰ τῆς λογικῆς αὐτῆς κατασκευῆς δὲν διαπιστοῦνται τὰ πρωτεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου ἐκάστης πολιτείας, ἀλλὰ πρωτεῖα μιᾶς πολιτείας, οὐδεμίαν ἑτέραν πολιτείαν, ἑαυτῆς ἔξω δεχομένης κατὰ λογικὴν ἀνάγκην, διότι εὐθύς ὡς θὰ ἐνεφανίζετο τοιαύτη, θὰ ἦτο τὸ δίκαιον αὐτῆς κατ' ἑκταξιν τῆς μιᾶς αὐτῆς πολιτείας θεσπισμένον. Τὸ μόνον λογικὸν συμπέρασμα τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς δὲν εἶναι οἷονδήποτε πρωτεῖον, ἀλλὰ ἡ μοναδικότης τῆς πολιτείας. Ἡ πολιτεία δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι μία καὶ νὰ διέπη ὅλας τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ κανὼν δικαίου ὁ ὁρίζων ὅλων αὐτῶν τὸ δίκαιον ἀνήκει εἰς πολιτείαν ἣτις περιλαμβάνει ὅλας τὰς ἄλλας καὶ ἐὰν ἐπιμένωμεν νὰ τὸν λέγωμεν κανόνα ἐσωτερικοῦ δικαίου, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ μόνου ὑπάρχοντος δικαίου, ὅπερ δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν πλέον οὔτε ἐσωτερικὸν οὔτε διεθνὲς ἀλλὰ τὸ δίκαιον τῆς μιᾶς καὶ μόνης δυνατῆς πολιτείας. Εἷς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ὅμως καταλήγει καὶ ἡ ὀρθὴ καθ' ἡμᾶς ἐκδοχὴ τῶν πρωτείων τοῦ διεθν. δικαίου. Ἀπονέμει ταῦτα εἰς τὴν πολιτείαν ἣτις περιλαμβάνει ἀπάσας τὰς ἄλλας ρυθμίζουσα τὰς σχέσεις αὐτῶν καὶ τὰ ὅρια τῶν εἰδικωτέρων αὐτῶν νομοθετικῶν ἐνεργειῶν. Αὕτη ὅμως εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἢ μόνη ὑπάρχουσα, τῶν λοιπῶν δυναμένων νὰ θεωρηθῶσι ὡς κατ' ἑκταξιν εἰδικωτέρων νομοθετικῶν, καὶ ἐκτελεστικῶν λειτουργιῶν. Ἡ θεμελιώδης διάταξις αὐτῆς εἶναι ἡ θεμελιώδης διάταξις τοῦ δικαίου. Ἐὰν ἤδη ἐμμένει τις εἰς τὸ νὰ θεωρῇ ταύτην ὡς διάταξιν ἐσωτερικοῦ δικαίου καὶ ἀρνεῖται νὰ τὴν καταλογίσῃ εἰς τὸ σύστημα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τότε ἡ συζήτησις εἶναι μὲν ὀρολογικὴ, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τῆς διαστροφῆς τῆς ἐννοίας τῶν ὅρων ἐξ ὧν προέκυψε ἡ συζήτησις περὶ πρωτείων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ὡστε παραμένει κατὰ λογικὴν ἀνάγκην τὸ διεθνὲς δίκαιον, ὡς δίκαιον τοῦ συνόλου τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, ἢ

ένωτική ἀρχή παντός δικαίου καὶ ἡ λογικὴ δικαιολόγησις παντός συστήματος δικαίου.

§ 11. Ἡ ἀρχὴ δὲ αὕτη οὐδένα ἔχει μεταφυσικὸν ἢ καὶ ἠθικὸν χαρακτήρα. Εἶναι λογικὴ ἀνάγκη τῆς ἐνότητος τῆς θεμελιουμένης διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονομίας. Πᾶν σύστημα θετικοῦ δικαίου δὲν ὁλοκληροῦται ἄνευ ἀρχικοῦ θεμελιώδους νόμου. Ὅπως μία διάταξις θεμελιοῖ τὴν ἄλλην, εἶναι ὀνάγκη καὶ ἀρχικὴ τις διάταξις νὰ θεμελιοῖ τελικῶς τὸ ὅλον σύστημα. Ὁ ἀρχικὸς αὐτὸς κανὼν δύταται νὰ εἶναι θετικὸς κανὼν ἢ μὴ, ἀναλόγως τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς θετικότητος τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Τελικῶς ὁμως τὰ θετικὰ συστήματα πάντως θεμελιοῦνται ἐπὶ κανόνος μὴ τεθειμένου παρ' οὐδενός, διότι τότε θὰ ἔχρειάζετο καὶ οὗτος δικαιολογίαν, ἀλλ' ἀποτελοῦντος ἀναγκαίαν ἐπιταγὴν τοῦ συνειδότος. Ἡ δημιουργικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ λόγος τῆς ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Διὰ τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας ταύτης κινεῖται ἡ πράξις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τοιαύτης πράξεως εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ρύθμισις ὥστε νὰ καθίσταται ἡ πράξις δυνατὴ δι' ὅλους. Ἡ τοιαύτη τάξις εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ ἑτερόνομος, διότι μόνον κατ' ἰδέαν ἐλεύθερα ἄτομα δύνανται μόνον αὐτονόμως νὰ κυβερνῶνται. Ἡ τὸ τοιοῦτον ἐπομένως σκοποῦσα τάξις τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόγον τῆς ζωῆς. Καὶ δὲν ὑπάρχει μὲν θετικὴ διάταξις ἐπιβίλλουσα ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἔχει νόημα διάταξις οἰαδήποτε, εἰάν τελικῶς δὲν ὑπηρέτει εἰς τὴν τάξιν αὐτήν. Ἰσχύει ἐπομένως κατὰ τρόπον ἀπόλυτον καὶ δὲν δύναται παρὰ νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς ἰσχύουσα. Ἐχει ἐπομένως καὶ ἱστορικὴν, κοινωνικὴν ἀλλὰ καὶ ἀμετάβλητον ἰσχύν. Τοῦτο μόνον μεταβάλλεται ὁ τρόπος καθ' ὃν εἰδικεύεται ὁ ἀπόλυτος οὗτος κανὼν εἰς τὰς πλέον συγκεκριμένας διατάξεις. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦτον ὑπάρχει ἄφευκτος ὁδός, ἡ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Δὲν δύναται λογικῶς νὰ νοηθῇ θετικὸν δίκαιον καὶ θετικὴ πολιτεία χωρὶς νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς κρατοῦσα μία τάξις περιορίζουσα ταύτην εἰς ὠρισμένην ἀκτῖνα ἐνεργείας, χωρὶς δηλαδὴ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς πραγματικῶς κρατοῦσα μία τάξις διεθνῆς. Ἐπὶ τῆς λογικῆς ταύτης ἀναγκαιότητος θεμελιοῦται πᾶν θετικὸν δίκαιον. Οὕτω θεμελιοῦται λογικῶς πᾶν εἰδικὸν πολιτειακὸν δίκαιον ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Τὸ ὅτι τὸ λογικὸν τοῦτο θεμέλιον δὲν τυγχά-

νει σήμερον τῶν ἀναγκαίων διὰ τὸ θετικὸν δίκαιον στοιχείων, εἶναι ἄλλο ζήτημα διὰ τὸ ὁποῖον ἤδη ἐλέχθησαν τὰ ἀναγκαῖα. Διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν πολιτειακῶν δικαίων, ἡ θεικότης τοῦ διεθνοῦς ἐν τῷ συνόλω του δὲν εἶναι ἀναγκαῖα. Μία διάταξις ἔχει πάντως ὄσπιν θεικὴν ἰσχὺν καὶ τὰ ἄλλα θετικὰ δίκαια καὶ τοῦτο ἀρκεῖ. Ἀλλὰ ἐξ ἄλλου καὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον μετὰ τῆς αὐτῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονόμου τάξεως θεμελιούται. Τοιουτοτρόπως καταλήγομεν εἰς τὴν κλειστὴν λογικὴν ἐνότητα τοῦ δικαίου, τοῦ ὁποίου πάντοτε διάφορα μέρη, ἀναλόγως τῶν περιπετειῶν τῆς ἱστορίας, ἔχουν καὶ θεικὴν ἰσχύν.

§ 12. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καθίστανται ἐμφανεῖς αἱ διαφοραὶ αἱ προκύπτουσαι ἐκ τῆς ἀνωτέρω θεμελιώσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου πρὸς τὰ συνήθως διδασκόμενα.

Τὸ διεθν. δίκαιον θεωρεῖται δίκαιον μεταξὺ ἴσων, ὁμοταξίων, μὴ ἐχόντων μεταξὺ των σχέσιν ἐξουσιάσεως, (Koordinationsrecht) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον, τὸ διεπόμενον ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας (Subordinationsrecht). Ἡ ἀνωτέρω θεωρία περιέχει προφανῆ ἀντίφασιν. Δίκαιον προϋποθέτει πάντοτε κανόνα ὑπεράνω τῶν πραττόντων κείμενον· δι' αὐτοῦ δεσμεύονται οἱ πράτοντες καὶ ὄχι διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν βουλήσεως, ὅπως δεσμεύονται ἠθικῶς. Τοιοῦτος ὁρισμὸς τοῦ διεθν. δικαίου δημιουργεῖ πλήρη σύγχυσιν ἐννοιῶν καὶ καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν διάκρισιν δικαίου καὶ ἠθικῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῷ διεθν. δικαίῳ οἱ κανόνες δικαίου περιέχονται εἰς συμβάσεις προερχομένας ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ἀμοιβαίαν δέσμευσιν τῶν πολιτειῶν, δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κρίσιν ἡμῶν. Ὅπως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον τὸ ὑποχρεωτικὸν τῶν συμβάσεων θεσπίζεται ἀπὸ διατάξεις τῆς πολιτείας, οὕτω καὶ τὸ ὑποχρεωτικὸν τῶν διεθνῶν συμβάσεων δὲν δύναται παρὰ νὰ στηρίζεται εἰς διάταξιν μὴ γραπτὴν μὲν, ἀλλὰ ὑπεράνω τῶν ἐκάστοτε συμβαλλομένων κειμένην. Ἀλλ' ὁποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι κατὰ δίκαιον ἀρμόδιοι νὰ θεσπίσουν διατάξεις διεθνοῦς δικαίου, ἔστω καὶ ὑπὸ μορφήν συμβάσεων, πάντως τὸ δίκαιον τὸ ὁποῖον θέτουν ἀποτελεῖ, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀπολύτως εἰδικόν, μέρος τοῦ ὅλου συστήματος τῶν κανόνων τοῦ διεθν. δικαίου, εἰδικὴν διάταξιν αὐτοῦ, πάντως ὅμως.

ὅπως καὶ τὸ ὅλον σύστημα ἐφ' οὗ στηρίζεται τὸ κῦρος αὐτῆς, ὑπεράνω τῶν θεσπισάντων κειμένην, ὡς κοινωνικὴ ἐξουσίασις αὐτῶν. Ὡστε καὶ ἡ διεθνὴς σύμβασις ἀπὸ ἀπόψεως δικαίου δὲν ἐνδιαφέρει ὡς ἀμοιβαία ὑπόσχεσις, ἀλλ' ὡς περιέχουσα ἐξουσιαστικὴν ἐπιταγὴν.

Ἡ βαθυτέρα αἰτία τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνευ ἐξουσίας δικαίου εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς διασώσεως τῆς κυριαρχίας τῶν πολιτειῶν. Εἰς ἄλλην ἀλληλουχίαν ἐξηγήθη ἤδη ἡ νομικὴ κενότης τῆς κυριαρχίας ὑπὸ τὴν συνήθη αὐτῆς ἀπόλυτον ἔννοιαν. Ἱστορικῶς μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ἡ πολιτεία καὶ ὀλιγωτέραν ἐξουσίαν ἀπὸ πολλὰς ἄλλας κοινωνικὰς ἐξουσίας. Δεοντολογικῶς δὲ ἡ πολιτεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ὑψίστη ἀρχή, διότι τότε περιπίπτομεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀρνήσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τοῦθ' ὅπερ καὶ λογικῶς κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀποκλείεται (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 131). Ἐν τούτοις ἡ κρατοῦσα γνώμη προσπαθεῖ νὰ διατηρήσῃ μὲν τὴν ἔννοιαν τῆς κυριαρχίας ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ στηρίξῃ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ τῆς αὐτοδεσμεύσεως τῶν πολιτειῶν. Ἄλλ' ἡ αὐτοδέσμευσις συνεπάγεται καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδίας βουλήσει ἀπαλλαγῆς καὶ αἴρει κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἔννοιαν τῆς δεσμεύσεως καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

Δίκαιον ἐξαρτῶν ὅλας του τὰς πράξεις ἐκ τῆς αἰρέσεως si voluerim δὲν εἶναι βεβαίως δίκαιον. Ἄλλὰ καὶ δίκαιον ἐξηρημένον συνολικῶς ἐκ τῆς *clausula rebus sic stantibus* δὲν εἶναι δίκαιον· πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ κανόνες ἀπεριόριστοι οὕτως ὥστε τὸ σύνολον τοῦ διεθνοῦς δικαίου νὰ ἀποτελῇ πράγματι μίαν εἰδικὴν ἔκφασιν τῆς ἰδέας τῆς ἑτερονόμου τάξεως. Πάντως θέλει ἰσχύη ὁ θεμελιώδης νόμος ὁ ὀρίζων τὴν σειρὰν τῆς δικαιολόγου δικαιοδοσίας ὡς αὕτη ἀνωτέρω διετυπώθη. Πᾶσαι αἱ ἐσφαλμέναι αὐταὶ ἀντιλήψεις μίαν ἔχουν κοινὴν πηγὴν, τὴν ματαίαν προσπάθειαν συνυπάρξεως κυριαρχίας καὶ διεθνοῦς δικαίου, ὀφειλομένην ἀφ' ἑνὸς εἰς καθαρῶς ἐξωεπιστημονικὰ πολιτικὰ αἷτια, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν κρατήσαν ἰδίαν ἐν Γερμανίᾳ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐγγελιανὴν ἔννοιαν τῆς πολιτείας ὡς τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀπολύτου. Ἄλλὰ ὁ μὲν Hegel συνεπὴς πρὸς ἑαυτὸν ἠρνήθη τὸ διεθνὲς δίκαιον, χαρακτηρίσας αὐτὸ ὡς ἀπραγματοποίητον καὶ ἀναληθῆ ὄντιότητα. Τῶν ἐπιγόνων ὅμως αἱ

προσπάθειαι ἐνέχουν τὴν μοιραίαν ἀδυναμίαν τῆς συμβιβαστικότητος, τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίφασιν τῆς βάσεως των. Χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εἶναι ὁ Jellinek. Ὁ συνεπέστερος καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐγγελιανῶν βάσεων ἀρνητῆς τοῦ διεθνοῦς δικαίου εἶναι σήμερον ὁ Binder, τοῦ ὁποίου αἱ ἀπόψεις πλήσσουν αὐτὴν ταύτην τὴν βάσιν τῶν ἐνταῦθα διατυπωθέντων. Ὁ Binder ἀρνεῖται ὅτι ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνίας ὡς ταύτην διευτώσαμεν ἐν προκειμένῳ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ εὐρύτερον, προκύπτει κατ' ἀνάγκην σχέσις δικαίου. Τὸ δίκαιον πηγάζει ἀπὸ τὸ κοινὸν πνεῦμα ἢ καὶ τὸν κοινὸν πολιτισμόν, τοῦθ' ὅπερ ὅμως ἀπαντᾶται μόνον εἰς τὰ κατ' ἰδίαν ἔθνη, ποτὲ εἰς τὴν διεθνῆ κοινωνίαν. Ἀρνεῖται ἐπομένως αὐτὴν τὴν δεοντολογικὴν βάσιν τοῦ δικαίου, ἀποδεχόμενος τὴν θεμελιώδη παρ' Ἐγέλω ταυτότητα ὄντος καὶ δεόντος, λογικότητος καὶ πραγματικότητος. Ἡ διαφωνία ὡς πρὸς τοῦτο ἄρα ἀνάγεται εἰς τὴν βασικὴν διαφορὰν τῆς καντιανῆς καὶ τῆς ἐγγελιανῆς φιλοσοφίας. Συνεπῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀξιοῖ διὰ τὴν ὑπαρξιν διεθνοῦς δικαίου καὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς διεθνοῦς ὑπερπολιτείας. Ἀλλὰ ταύτης ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξιν, διότι δὲν δέχεται τὴν δεοντολογικῶς ἰσχύουσαν τάξιν ὡς πολιτείαν, ἀλλὰ ζητεῖ τὴν ὑπαρξιν μιᾶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματικῶς ὑπερτέρας δυνάμεως, τὴν ὑπαρξιν μιᾶς θετικῆς ὑπερπολιτείας μὲ κοινὸν πνεῦμα καὶ κοινὸν πολιτισμόν. Καὶ ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς ὑπερπόλιτείας, τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὰ παρ' ἡμῶν διατυπωθέντα. Παραμένει ὅμως πάντοτε ἡ θεμελιώδης ἀντίθεσις ἐν τῇ ἀρνήσει τῆς δεοντολογικῆς ὑπάρξεως τοῦ δικαίου, ἀντίθεσις ἄγουσα εἰς ἀκριβῶς ἀντίθετα συμπεράσματα.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀντίθετα συμπεράσματα εἰς ἃ καταλήγουν οἱ ἀποδεχόμενοι τὰ πρωτεῖα τῆς πολιτείας.

§ 13. Ἡ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Kelsen διατυπωθεῖσα παρομοία δυνατότης λύσεως, καθ' ἣν τὸ τε διεθνὲς δίκαιον καὶ τὰ ἀλλοδοπὰ συστήματα δικαίου ἀποτελοῦν κατ' ἕκταξιν τεθειμένα τμήματα ἑνὸς καὶ μόνου ἐσωτερικοῦ δικαίου, μόνον φαινομενικῶς, ὡς ἐξεθέσαμεν, θεμελιοῖ τὰ πρωτεῖα τοῦ πολιτειακοῦ δικαίου, διότι τὸ δίκαιον περὶ αὐτὸ ὁμιλεῖ ὡς περὶ ἐσωτερικοῦ δικαίου δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ διεθνὲς δίκαιον τὸ διέπον τὸ σύνολον τῶν κοινωνιῶν δικαίου. "Όταν

ἐκλείψουν κατ' ἀξίαν ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια παύει νὰ γεννᾶται ζήτημα πρωτείων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ διεθοῦς δικαίου.

Λογικὸν συμπέρασμα τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εἶναι καὶ ἡ ἀπόκρουσις τῆς δυαδικῆς θεωρίας τῆς χωριζούσης πολιτειακὸν καὶ διεθνὲς δίκαιον κατὰ τρόπον ἀπόλυτον καὶ ἀρνούμενης πᾶσαν δυνατὴν συσχέτισιν αὐτοῦ. Ἡ δεοντολογικὴ σκέψις ἄγει κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ δικαίου. Τὸ ὅτι ἐν δίκαιον ἰσχύει ἐδῶ καὶ ἄλλο ἐκεῖ καὶ ὅτι τὸ ἐν δίκαιον δὲν δικαιούται νὰ ἐξουσιάζῃ παρὰ μόνον ἐδῶ καὶ τὸ ἄλλο παρὰ μόνον ἐκεῖ, τοῦτο τὸ γεγονός καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ τὴν παραδοχὴν ἐνὸς κανόνος θέτοντος τὰ ὅρια τῶν διαφόρων συστημάτων δικαίου. Ἄλλως θὰ παρεδεχόμεθα τὴν δυνατότητα ἀντιφατικῶν δικαίων, δηλαδὴ ἐνὸς δικαίου τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως καὶ ἄδικον ἢ θὰ περιεπίπτομεν πάλιν εἰς τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ τὴν ὁποίαν ἐξητάσαμεν ἤδη. Ἡ δυαδικὴ αὕτη θεωρία ἀνεπτύχθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Triepel.

§ 14. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποδεχόμενοι μίαν ἐνιαίαν ὑπερπολιτειακὴν ἀρχὴν δὲν ἐπιτυγχάνουν εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὅταν εἰς τὴν ἐνιαίαν αὐτὴν ἀρχὴν δὲν προσδώσουν χαρακτηριστικὸν κανόνος δικαίου. Ἰδίᾳ αἴρει τὴν ἔννοιαν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἢ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ἀρχῆς θεμελίωσις αὐτοῦ, διότι τοιοῦτοτρόπως καθίσταται καὶ τοῦτο σύστημα ἠθικῶν κανόνων. Ἐὰν εἶναι μόνον ἠθικὸν νὰ ὑποτάσσεται τις εἰς τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τότε καὶ οἱ κανόνες οὗτοι εἶναι μόνον ἠθικοὶ κανόνες. Τὸ ὑπερπολιτειακὸν διεθνὲς δίκαιον θεμελιούται τελικῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερονομίας, ἀκριβῶς τῆς ἀντιτιθεμένης εἰς τὴν ἠθικὴν. Οὐδαμῶς ἐπίσης θεμελιούται, ὡς συνήθως ὑποστηρίζεται, ἐπὶ τῆς νέας κοινῆς βουλήσεως τῆς ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν κατ' ἰδίαν βουλήσεων προκυπτούσης. Ἄλλ' ἢ κοινὴ βούλησις δὲν εἶναι παρὰ σύμπτωσις βουλήσεων διαφόρων πολιτειῶν. Ὅπως ὅμως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον διὰ νὰ συνεπαγάγῃ μία τοιαύτη σύμπτωσις ἔννομα ἀποτελέσματα δεῖται τῆς διατάξεως ἣτις προσδίδει αὐτῇ νομικὸν κῦρος, οὕτω καὶ προκειμένου περὶ τῆς κοινῆς βουλήσεως τῶν πολιτειῶν, ἢ *vis obligandi* αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ παρὰ εἰς κανόνα δικαίου κυροῦντα τὸ περιεχόμενον τῆς κοινῆς βουλήσεως καὶ ἀναγνωρίζοντα αὐτὴν ὡς ἀρμοδίαν νὰ θέτῃ

δίκαιον. Ἡ τοιαύτη θεωρία, ὑπὸ τοῦ *Triepel* ἀναπτυχθεῖσα, ὑπὸ δὲ τοῦ *Verdross* κυρίως καταπολεμηθεῖσα, βαθυτέραν πηγὴν ἔχει τὴν ἀνάμιξιν τῆς γενετικῆς καὶ τῆς λογικῆς ἐρεύνης. Προσπαθεῖ, ἐκθέτουσα πῶς διεμορφώθη ἱστορικῶς τὸ δίκαιον ἐκ τῆς ὁμοφώνου βουλήσεως τῶν πολιτειῶν, νὰ ἐξηγήσῃ καὶ διατὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἔχει τὸ κῦρος τοῦ δικαίου, ἀφίνουσα ἀνεξήγητον δυνάμει τίνος ἀρχῆς αὕτη ἢ ἐμπειρικῶς λίαν προβληματικὴ βούλησις δημιουργεῖ τὸ διεθνὲς δίκαιον.

Ἄλλὰ τοῦτο μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς ἑτερονομίας δύναται νὰ θεμελιώσῃ ὡς δίκαιον ὑπερπολιτειακόν.

Βιβλιογραφία

Anzilotti. Cours de droit international, trad. franç. Gidel 1929, Κεφ. I σελ. 42—48, Κεφ. II σελ. 50—57.

Bar. Arch. f. Rechtsphilosophie VI σελ. 145.

Binder. Philosophie des Rechts 1925 σελ. 550—588.

Duguit. Traité de droit constitutionnel T. I, 1927 σελ. 180 κ. ἔ., 713 κ. ἔ.

Hatschek. Völkerrecht im Grundriss 1926, σελ. 1—5.

Hegel. Grundlinien der Philosophie des Rechts § 330—§ 333 καὶ σχετικὰς προσθήκας Gans εἰς § 330.

Heilbron. Les sources du droit international ἐν Recueil des Cours de l'Académie de droit international 1926, σελ. 6—20.

Hold—Ferneck. Anerkennung u. Selbstbindung ἐν Zeitschrift f. Reschtphilosophie. 1929, IV σελ. 38, 42 κ. ἔ. 161 κ. ἔ.

Jellinek. Allgemeine Staatslehre 1921 σελ. 481.

Jellinek Die rechtliche Natur der Staatsverträge 1880.

Kelsen. Allgemeine Staatslehre 1925 ἰδίᾳ σελ. 106, 123, 163, 138.

Kelsen. Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts 1920 ἰδίᾳ σ. 150 κ. ἔ. 240 κ. ἔ.

Kelsen. Les rapports de système entre le droit interne et le droit international public ἐν Recueil des Cours de l' Acad. de dr. intern. 1926 ἰδίᾳ σελ. 275—314.

Le Fur. La Théorie du droit naturel ἐν Recueil des Cours de l' Acad. de dr. intern. 1927 σελ. 381—399.

Stammler. Lehrbuch der Rechtsphilosophie 1923 § 138 σελ. 281.

Σεφεριάδης. Μαθήματα διεθνούς δημ. δικαίου 1925 σελ. 8—16, 37, 41.

Spiropoulos. Théorie général du droit international, 1930, σελ. 38 κ. ἔ., 72 κ. ἔ., 192 κ. ἔ.

Streit. La conception du droit international privé en Grèce ἐν Recueil des Cours de l' Acad. de droit intern. 1928 σελ. 30 κ. ἔ.

Στρέϊτ. Ἐπικίνδυνοι νέαι δοξασίαι ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ ἐν Νέα Πολιτικῇ Ἐπιθεωρήσει 1928, I, σελ. 17 κ. ἔ. 67, 71, 146 κ. ἔ. 312 κ. ἔ.

Strupp. Grundzüge des positiven Völkerrechts 1928 σελ. 1—10.

Triepel. Landesrecht und Völkerrecht 1899, σελ. 20, 27, 49, 128.

Triepel. Les rapports entre le droit interne et le droit international ἐν Recueil des Cours de l' Acad. de droit international 1923 σελ. 82—84—87.

Verdross. Verfassung der Völkerrechtsgemeinschaft, 1923 ἰδίᾳ σελ. 31, 128 κ. ἔ.

Verdross. Le fondement du dr. international ἐν Recueil de Cours de l' Acad. de dr. intern. 1927 ἐν σελ. 264—269, 275—282, 287—289.

Αἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως ἀναπτύσσονται εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς πράξεως ἐν Begriff des positiven Rechts 1928 Κεφ. II § 1 σελ. 56 κ. ἔ., τῆς κοινωνίας ἐνθ. ἀν. Κεφ. III σελ.

67, 68, 74—75, τῆς κυριαρχίας ἐνθ. ἐν. σελ. 85 κ. ἐ., τῆς θετικῆς πολιτείας ἐνθ. ἀν. Κεφ. III σελ. 79 κ. ἐ. καὶ 95, τοῦ θετικοῦ δικαίου ἐνθ. ἀν. Κεφ. IV σελ. 86 κ. ἐ. Ὡς πρὸς τὴν λογικὴν μορφήν τῆς εἰδικεύσεως τῶν κανόνων καὶ τὸ δεοντολογικὸν σύστημα γενικῶς, ἴδε «Φιλοσοφία καὶ Ἐπιστήμη» ἐν Ἀρχ. Φιλ. καὶ Θεωρ. Ἐπιστημῶν I, 1929 σελ. 97 κ. ἐ. καὶ αὐτόθι. «Ἡ νομικὴ ὡς τεχνικὴ καὶ ὡς ἐπιστήμη» σελ. 210—221. Ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου αὐτόθι σελ. 213, καὶ πάλιν αὐτόθι «Φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη» σελ. 96.

